

Aarde

Eerste viering in een serie over de elementen

20 januari 2013

Begroeting

Weet u wie er naast u zit? en achter u en voor u? Kijk even naar uw burens.
Wilt u even gaan staan. Zet uw voeten stevig neer. Even zachtjes stampen. Voel hoe hard de vloer is.
Steenhard op een betonnen vloer, op betonnen palen die diep in de grond gaan, door alle zachte grond heen tot op vaste ondergrond. Hoe we ook stampen, de vloer blijft onwrikbaar staan. Ga nu rustig zitten. Jouw stoel staat op de vloer en je kunt heel je gewicht aan de stoel toevertrouwen. Je wordt gedragen.

Nu ga je rechtop zitten. Je zit op je zitbeentjes en jouw rugwervels steunen op elkaar.
Ga in gedachten langs die rugwervels naar boven. Voel hoe je rug rechtop staat. De spieren houden je rug in vorm zodat je rechtop zit. En boven op je rug staat je hoofd. Rustig in evenwicht door je spieren.

Adem nu eens rustig in. Laat de lucht naar binnen stromen en adem rustig weer uit.
Jouw lichaam, alles wat zacht is in je lichaam, is als ondergedompeld in water. Je romp, je hoofd en je armen en benen, alles. De lucht die je inademt, gaat helemaal door je heen tot in je tenen en je vingertoppen. Je lichaam is warm. Je hart klopt in de warmte en warmte mag je helemaal doorstromen tot in je vingertoppen en tenen. Je warmte kan zelfs uit je stromen naar de mensen om je heen.

Voel al die mensen om je heen. En op jouw schouders draag je een stukje van de hemel.
Nee, dat is niet te zwaar. Dat kun je goed. Op je schouders staat een engel.
Die engel draagt je.

Licht ontsteken

Ik ontsteek het licht.
Laat de duisternis wijken.
Wij zoeken licht en vrede.
God, wees gij in ons midden.

Waar het over gaat

Vandaag begint de reeks vieringen over de elementen: Aarde, Water, Lucht, Vuur.

Aarde is van de elementen het element dat hardheid en stevigheid geeft. Dat zien we duidelijk aan de stenen. Steen is echt het toonbeeld van het element aarde.
De regen dringt niet in de harde steen. De lucht kan de rotsen niet laten bewegen. Een klein vuur kan een steen niet verbranden. De aarde, de planeet waarop we leven, is niet het element aarde. De planeet aarde heeft een harde steenachtige korst en is bedekt met heel veel water in de oceanen, zeeën en meren. En de aarde is omhuld door een laag lucht. Op de aarde zijn alle elementen aanwezig, maar de aarde is niet het element aarde.

Water is van de elementen het element dat geen vaste vorm heeft. In alle levende wezens bevindt zich water in de vorm van bloed en lichaamsvocht. Het element water is nodig om stoffen door het lichaam te verplaatsen.

Lucht is het element dat fijn verdeeld door aarde en water dringt. Lucht droogt en kan water in zich op nemen, maar aarde kan het niet meenemen, aarde moet het achter laten.

Vuur is het element dat aarde, water en lucht innerlijk in beweging brengt en omvormt. Levende wezens

verbranden in een vuur. Door vuur wordt water tot lucht gemaakt. En als het vuur heel intensief is, smelt het ook aarde. Dat zien we bij vulkanen waar vloeibaar geworden steen uitstroomt.

Deze indeling van de elementen stamt uit de Griekse filosofie. De Elementen zijn dus gedachten. Wat we zien in de wereld om ons heen, kunnen we met die gedachten beter begrijpen. Al eeuwenlang heeft deze manier van denken, deze kijk op het leven, goede diensten bewezen. Ze biedt de mogelijkheid allerlei facetten van het leven te doordenken, zoals ziekte, groei en ontwikkeling. In de Griekse filosofie werd ook nog gesproken over een vijfde element: de kwintessens of de ether.

Daar gaan we in de vijfde viering van de reeks op in.

Vandaag staat het element Aarde centraal. Aarde maakt hard, stevig, en betrouwbaar. Geschikt om te dragen, om op te bouwen en de tijd te laten trotseren.

Ik zal Psalm 46 vrij voorlezen, een psalm over God. In de Psalm gaat het over God als het element Aarde. God is een vast burcht, een stad op rotsen gebouwd. De aarde verandert, God niet.

Voor de kinderen

Jullie hebben vast wel eens een zandkasteel gebouwd op het strand. Met droog zand kun je geen zandkasteel maken. Dan zakt het zand helemaal weg. Het zand moet vochtig zijn, dan is het stevig zand om een kasteel mee te bouwen. Met een hoge kasteelmuur, met hoge torens, en een gracht om het kasteel heen. En met een poort waardoor de mensen in en uit het kasteel kunnen komen.

En als je niet over je kasteel valt, dan kan het kasteel er een hele tijd staan. Dan kun je gaan zwemmen in de zee en als je terugkomt is het kasteel er nog.

Tot het water komt, tot het vloed wordt. Dan komen de golven en dan spoelt er water in de gracht van het kasteel. Dat is nog mooi, want dan loopt de gracht vol water. Maar dan komen er nog meer golven en die golven maken het zand veel te nat. En nat zand spoelt weg, dan worden de stevige kasteelmuren slap en zakken in elkaar. En door de poort komen de golven naar binnen en tenslotte is heel het kasteel alleen nog maar een kleine bult zand in de zee.

Dat is jammer, maar de volgende dag kun je een groter kasteel gaan bouwen, dat langer in de golven blijft staan.

Overweging: AARDE, BASIS EN BRON

Lieve mensen,

Aarde. Vandaag gaat het over Aarde, het eerste thema in de serie over de Elementen. Water, lucht, en vuur zullen nog volgen, zoals Leo aan het begin heeft uitgelegd. Vandaag gaat het over de aarde. In de klassieke Griekse Elementenleer is aarde het zwaarste element, massief, sterk, betrouwbaar, het zit het laagst, het is van de elementen de basis, het fundament. Water zit daarboven en lucht daar weer boven, en de vlammen van het vuur stijgen nog weer hoger. De Grieken waren ervan overtuigd dat alles is opgebouwd uit de vier elementen. Alles bestaat dankzij de samenwerking tussen de vier elementen.

Het is voor de meesten van ons, mensen van de 21e eeuw, bijna niet meer voor te stellen hoe de oude Grieken zich deze elementenleer en dus ook aarde voorstelden. Ons beeld van de aarde is diepingrijpend veranderd door de natuurwetenschappelijke inzichten uit de laatste eeuwen en misschien nog wel het meest door de ruimtevaart. Wie raakt niet ontroerd bij het beeld van dat kleine, kwetsbare, blauwe bolletje in het oneindig grote heelal? Aarde is voor ons de planeet aarde op een manier die voor generaties van eerdere eeuwen onvoorstelbaar is.

In de Griekse elementenleer is aarde vooral de harde, betrouwbare basis, het fundament. Natuurlijk kan water in de loop der eeuwen stenen uithollen; lucht kan stenen slijpen en polijsten, een heftig vuur kan zelfs stenen vloeibaar maken. Maar wie zijn huis op de rots bouwt, weet dat het tegen een stootje kan.

En toch, ook de aarde kan wankelen, kan beven. Die stevige ondergrond kan ineens openbarsten, scheuren, en wie dat wel eens heeft meegemaakt weet hoe vreselijk eng dat is. Want je kunt niet vluchten, er is helemaal nergens een veilige plek, want alles deint en schudt; en al duren bevingen meestal maar enkele minuten, ze worden dagen- en soms zelfs wekenlang gevolgd door trillingen en je weet maar nooit wanneer zo'n trilling weer uitgroeit tot een nieuwe beving. Als de aarde beeft, tast dit de bestaanszekerheid van mensen aan. Daarom kan de psalmdichter ook vol overtuiging zingen: God onze toevlucht en kracht, alleen God is onze toevlucht. Alles verandert, een berg kan wankelen en instorten, maar God is een veilige schuilplaats, een vaste burcht.

Maar aarde is niet alleen een element en een planeet, aarde is ook grond: vruchtbare aarde waaruit planten en gewassen, bomen en heesters, ontspruiten en groeien en bloeien. Die kijk op aarde delen we vermoedelijk met alle menselijke aardbewoners sinds het begin der tijden, toen mensen nog als jagers en verzamelaars in hun levensonderhoud probeerden te voorzien. De aarde als bron van leven, als vruchtbare grond, maar in de woestijn ook dorre en onvruchtbare bodem die het leven en het overleven hard en moeilijk maakt.

De grote afhankelijkheid van de aarde leidde ertoe dat veel volkeren de aarde gingen vereren als goddelijke kracht, als Moeder Aarde, Moeder Natuur, zoals onder de naam Asherah in Kanaän of Astarte in Assyrie, en onder vele andere namen op tal van andere plaatsen. En wie zou denken dat dit geloof is uitgestorven, ziet verrast dat juist vorige week een Kleine Catechismus van het groene geloof in dagblad Trouw gepubliceerd werd onder de titel 'Wij eren de aarde'. De Aarde wordt weliswaar niet vereerd als godin, maar wel geëerd.

De eerste vraag en het eerste antwoord van die Kleine Catechismus luiden als volgt: Wat is het ultieme doel in je leven? Dat is leven uit het besef dat we met hart en hoofd en handen deel zijn van de Aarde. Dat we niet op onszelf staan, maar verbonden zijn met alles om ons heen, met aarde, water, lucht en vuur, en met de generaties die na ons komen. En in het antwoord op de tweede vraag: Waar gaat het heen met de Aarde? wordt gezegd dat de aarde sinds een eeuw haar ondergang tegemoet snelt, en Moeder Aarde wordt ingebracht die uitroept: ik ben door mijn reserves heen. Mijn krediet is op.

Dit is het moment dat wij in beeld komen. Wij hier, mensen uit Den Haag en omstreken, de meesten van ons, misschien wel wij allemaal, zijn ons bewust van het risico van de klimaatverandering en de opwarming van de aarde. Daarom scheiden we afval, isoleren we onze huizen, reizen we zoveel mogelijk met de fiets of het openbaar vervoer, eten we minstens deels biologisch, kortom, we doen wat we kunnen. Maar is dat genoeg om de aarde, onze basis, ons fundament, onze bron van leven te beschermen?

En hoe heeft het zo ver kunnen komen? Wat is er gebeurd dat wij mensen de eerbied voor de aarde zijn kwijtgeraakt? Laten we terugkeren naar de joodse traditie, naar de prachtige scheppingsverhalen uit Genesis 1 en 2. Dat uit Genesis 1 hebben we gelezen en het begint met een statement van universele allure: Sinds het begin is God schepper, - van de hemelen en de aarde. De hemelen en de aarde zijn geen product van het toeval, geen goddelijke machten, maar werk van Gods handen, ze zijn Gods schepping. In prachtige beelden wordt beschreven hoe, terwijl de aarde nog woestheid en warboel is – toehoe wabohoe – met duisternis boven de oervloed, Gods adem al over het wateroppervlak wervelt. God scheidt het licht en scheidt licht en duisternis, één dag; God zegt dat er een gewelf in het water moet komen en zo scheidt hij de wateren onder het gewelf van de wateren boven het gewelf, de tweede dag; en onder het hemelgewelf laat hij alle wateren samenkomen in de zeeën, zodat het droge zichtbaar wordt; het droge noemt hij aarde en God zegt: laat de aarde groen doen groeien, een gewas dat zaad zaait, een vruchtdragend geboomte, dat vruchten maakt naar zijn soort. Zo wordt de aarde groen en vruchtbaar, de derde dag. En telkens lezen we: God ziet het aan en weet: ja, het is goed!

Zo gaat het door: met de zon, maan en sterren op de vierde dag en met gewriemel van bezield leven in de wateren, met grote gedrochten en kruipend gedierte, waarvan de wateren zijn gaan wemelen, en natuurlijk de vogels in de lucht op de vijfde dag. En op de zesde dag weet God al helemaal niet meer van ophouden: hij laat de aarde bezield leven naar buiten brengen, vee van allerlei soort, kruipend gedierte, en alle soorten wild. God ziet het aan en ja, het is goed! Dan zegt God: laat ons een mens maken naar ons beeld en gelijkenis. Laten zij neerdalen bij de vissen van de zee en de vogels van de hemel, bij het vee en bij alles op aarde en bij alle kruipend dat rondkruipt over de aarde. En zo gebeurt het; God scheidt de mens naar zijn beeld, mannelijk en vrouwelijk. God zegent hen en zegt: draagt vrucht, weest overvloedig, vervult de aarde en bedwingt haar; daalt neer bij de vissen van de zee en de vogels van de hemel en bij alle leven dat rondkruipt over de aarde! Zo is de zesde dag.

Misschien is het u al opgevallen dat er op één punt een groot verschil in vertaling is tussen de Naardense Bijbel, die wij gelezen hebben, en de meeste andere vertalingen. Pieter Oussoren, de vertaler van de Naardense Bijbel, vertaalt: laten zij neerdalen bij de vissen van de zee en de vogels van de hemel. Alle andere vertalingen die ik heb kunnen vinden, ook Engelse of Spaanse, vertalen echter met: laten zij heersen over, zij moeten heerschappij voeren over, en soortgelijke woorden. Op grond van de Hebreeuwse grondtekst zijn beide varianten mogelijk: 'neerdalen bij' en 'heersen over'. De context van het verhaal heeft voor de overgrote meerderheid van de vertalers de keuze voor 'heersen over' tot de beste gemaakt. Alleen Pieter Oussoren kiest voor 'neerdalen bij'. Dat heeft meteen grote gevolgen voor ons mensbeeld: de mens is niet meer de heerser over de dieren, over de vissen en de vogels, maar degene die bij hen neerdaalt, die niet boven hen staat, maar naast hen, tussen hen in, als deel van het groter geheel. De mens, Adam, de roodbloedige, hoort bij de adama, de rode aarde. Ja, in het tweede scheppingsverhaal uit Genesis 2 staat dat ook met zoveel woorden: God, de Heer, maakte de mens uit stof, uit aarde en blaast hem de levensadem in de neus.

Hier ligt, denk ik, ook de sleutel om een antwoord te vinden op de vraag hoe het zover heeft kunnen komen, met onze uitbuiting van de aarde. Als heersers over de aarde, over de planten en dieren, zijn wij mensen de eerbied voor de aarde kwijtgeraakt. We zijn dieren en gewassen gaan zien als middelen om ons bestaan te veraangenamen. En we hebben dat zo ver doorgevoerd dat de aarde inmiddels in grote nood is. Als we zo doorgaan hebben we in 2050 minstens drie aardbollen nodig – en die hebben we niet.

Daarom, alleen als we ons deel weten van het grote geheel, van de aarde en alles wat erop leeft, zullen we een houding van hernieuwd respect, van hernieuwde eerbied, kunnen ontwikkelen. Dan zal de aarde de basis en bron van ons leven kunnen blijven, het fundament waarop we staan en de bron waaruit gewassen ontspringen en het leven mogelijk wordt.

En is het geen prachtig beeld: mensen neergedaald tussen de planten en de dieren, de vogels en de vissen op deze schitterende, maar ook zo kwetsbare planeet? De aarde kan alleen de basis van ons bestaan zijn, hard en betrouwbaar, als wij de planeet en heel haar subtiele ecosysteem met eerbied behandelen. Dat kan en het kan steeds beter. Want er is al een hele beweging van betrokken mensen gaande. En dan kunnen we, met God, over de aarde en alles erop blijven zeggen: Ja, het is goed! Heel goed.

Amen

Voorbeden

Goede God,
Wij danken U voor uw goede schepping,
voor de schoonheid van de aarde,
voor de pracht van al haar bewoners: mensen en dieren, vogels en vissen,
voor het indrukwekkende heelal met zijn zonnestelsels en planeten,

voor de stevigheid van aarde, onmisbaar element van ons bestaan.

Wij bidden U voor de aarde,
ze wordt bedreigd en geschonden:
haar wouden gekapt,
haar rivieren en zeeën vergiftigd,
haar lucht vervuild.
Voor deze aarde bidden wij zingend:
God onze toevlucht en kracht

Wij bidden U voor uw mensen,
bewoners van uw aarde:
dat zij tot bezinning komen,
hun leefwijzen aanpassen aan wat de aarde kan verdragen
en eerbied terugvinden voor de aarde en al wat erop leeft.
Voor uw mensen bidden wij zingend:
God onze toevlucht en kracht

Wij bidden U voor ons zelf,
zoals wij hier samen zijn,
mensen met talenten en zwakheden,
met zorgen en angsten,
met vreugden en verdriet.
Wees ons nabij en zegen ons
in onze zorg voor de aarde en de mensen om ons heen.
Zo bidden wij zingend:
God onze toevlucht en kracht.

Dit alles bidden wij U in het vertrouwen dat U ons nabij blijft:
onze toevlucht en kracht.

Amen